

La intervenció en les competències, els usos, les ideologies: d'«El català, cosa de tots» a «El català, llengua comuna»

*Intervention in language skills, usage and ideologies:
from “Catalan belongs to everyone” to “Catalan, our common language”*

Elvira RIERA GIL

Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya

RESUM

L'autora ofereix una perspectiva de la política lingüística duta a terme pel Govern de Catalunya en el període 1980-2010, que al seu entendre ha tingut una trajectòria coherent, encaminada a fomentar el català com a objectiu valuós i compartit per una societat cohesionada i inclusiva. Hi distingeix dues etapes: en la primera, iniciada amb la campanya «El català, cosa de tots», es recull el desig social de recuperar l'ús del català com a llibertat democràtica i signe de la identitat col·lectiva, i s'estableix una base teòrica, legislativa i organitzativa sòlida. En la segona, s'incorpora la consciència dels efectes socials de la globalització, s'assumeix l'entorn multilingüe, es fomenta el políglotisme i es fa un discurs menys *identitari* i més *cívic* o social que, sovint, s'articula al voltant de la divisa «El català, llengua comuna».

PARAULES CLAU: política lingüística, Catalunya, cohesió social, llengua comuna.

ABSTRACT

The paper provides a summary of the linguistic policies unfolded by the Government of Catalonia between 1980 and 2010 which, according to the author, follow a coherent course in the promotion of the Catalan language as a valuable tool for social cohesion. Two distinct stages are highlighted. In the first, the campaign “Catalan belongs to everyone” took into account society's interest in recovering the use of Catalan, considered to be a democratic freedom and a symbol of collective identity, establishing a solid theoretical, legislative and organizational basis. The second stage is marked by an awareness of the social effects of globalization, the acceptance of a multilingual environment, the promotion of polyglotism and a less identity and more civic or social discourse, where the slogan “Catalan, our common language” is often used.

KEY WORDS: linguistic policy, Catalonia, social cohesion, common language.

Tots els governs, administracions, organismes públics i, en general, totes les organitzacions, públiques i privades, intervenen en les competències i els usos lingüístics, i en les ideologies individuals i col·lectives al voltant de les llengües. Ho fan de vegades d'una manera explícita i conscient, però sovint d'una manera implícita i no del tot conscient. En primer lloc, totes les organitzacions han de triar en quines llengües actuen. En segon lloc, totes (o la majoria de) les polítiques públiques dels governs tenen un impacte lingüístic. No només les polítiques culturals, les educatives, les de comunicació o les que s'adrecen explícitament a col·lectius socials (immigració, joventut, etc.). També les polítiques comercials i laborals, que implícitament incentiven l'ús de determinades llengües en l'empresa. I, igualment, altres polítiques com les d'habitatge (que poden influir en la formació de guetos de població) o les de construcció d'infraestructures (que impacten en la comunicació de nuclis de població).

Només alguns governs —probablement els que tenen necessitat de recollir la voluntat social de gestionar llengües en convivència— plantegen explícitament polítiques per a les llengües i creen organismes responsables de dissenyar-les i d'aplicar-les. En aquests casos es parla de *política lingüística* per designar un conjunt d'objectius i mesures pensats des de la perspectiva de la intervenció directa en les competències, els usos lingüístics i les ideologies al voltant de les llengües. Com en la resta de polítiques públiques, aquests objectius i mesures poden incloure tant mecanismes de regulació com de foment, és a dir, tant normes restrictives com incentius relacionats amb el coneixement i l'ús de les llengües.

Centraré la meua anàlisi en la política lingüística duta a terme a la comunitat autònoma de Catalunya (no pas a tot el territori de llengua catalana) durant el darrer període d'autogovern (1980-2010).¹ No pretenc fer un balanç complet de trenta anys de polítiques públiques en matèria lingüística, sinó oferir-ne una perspectiva des del punt de vista dels aspectes que avui —a l'inici del 2010— considero crítics, destacar-ne els principals èxits, els possibles fracassos i els reptes actuals.

El títol que he escollit no és un simple joc de paraules. Crec que reflecteix una trajectòria coherent però no estàtica, basada en el principi fonamental de fomentar el català com a objectiu valuós i compartit per una societat cohesionada i inclusiva. *El català, cosa de tots* va ser el lema que el Govern de Catalunya va escollir per a la primera gran campanya de sensibilització l'any 1982. *El català, llengua comuna* és una divisa que vint anys després comença a aparèixer freqüentment en el discurs polític, institucional i de la societat civil. Entremig, la societat catalana i el món en general han experimentat una evolució molt rellevant per a la gestió política de les llengües. La globalització econòmica, l'augment de la mobilitat de les persones i la revolució de les tecnologies de la informació i la comunicació han impactat significativament tant en la composició sociodemogràfica de Catalunya com en les expectatives de comunicació de les persones (i l'augment del valor del coneixement de les llengües més esteses) i en les concepcions de les identitats col·lectiva i individual.

1. L'any 1980 es crea la Direcció General de Política Lingüística a la Generalitat de Catalunya, restaurada l'any 1977.

Per comoditat metodològica, distingiré discrecionalment dues etapes en les polítiques lingüístiques dutes a terme a Catalunya durant els darrers trenta anys, i establiré el punt d'inflexió al voltant del canvi de mil·lenni. La primera etapa és la que comença amb la campanya «El català, cosa de tots», recollint el desig social de recuperar l'ús del català com a llibertat democràtica i signe inequívoc de la identitat col·lectiva que fou perseguida durant el franquisme, i permet establir una base teòrica, legislativa i organitzativa sòlida en un context general d'estabilitat política a Catalunya (govern continuat del partit Convergència i Unió). La segona etapa és la que comença a inicis del segle XXI, quan la consciència dels efectes socials de la globalització ja és ben present en els plantejaments de les polítiques públiques: s'assumeix l'entorn multilingüe, es fomenta el poliglòtisme de les persones i es fa un discurs més orientat als beneficis socials que comporten el coneixement i l'ús del català que no pas a la defensa d'una identitat, discurs que, sovint, s'articula al voltant de la divisa «El català, llengua comuna». Aquesta etapa coincideix en el temps amb canvis de composició política en el Govern català, que l'any 2003 esdevé un govern de coalició (Partit dels Socialistes de Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya i Iniciativa per Catalunya Verds) en què resulta més complex gestionar la política lingüística, ja que hi conviuen diferents models. Al meu entendre, el canvi de Govern no és una causa directa de l'evolució de la política lingüística: l'evolució ja s'havia iniciat abans i crec que respon principalment als canvis socials i de necessitats comunicatives ja descrits. Tot i això, és probable que hagi influït en l'acceleració dels replantejaments de certes qüestions, especialment en l'àmbit del discurs.

Cal tenir en compte, també, que durant tot aquest període de trenta anys el Govern català ha de fer la seva política lingüística dins un Estat espanyol basat en l'estat nació liberaldemocràtic, de mentalitat uniformista, que ha experimentat una certa obertura cap a la diversitat interna, però no suficient. L'Estat no s'entén a ell mateix com a plurilingüe, i per exemple no permet l'ús de llengües diferents del castellà al Parlament, ni reconeix com a oficials de l'Estat les llengües oficials a les comunitats autònomes, cosa que impedeix que aquestes llengües obtinguin l'oficialitat en els organismes de la Unió Europea.

Vegem, doncs, com, en aquest context, els governs catalans han intervingut d'una manera explícita en els usos, les competències i les ideologies al voltant de la llengua.

1. «EL CATALÀ, COSA DE TOTS»

L'any 1980 es comença a organitzar la política lingüística dins el Govern de Catalunya com a política per a la recuperació de la normalitat de la llengua catalana després de la dictadura franquista, i s'encunya el terme *normalització lingüística*. La normalització lingüística es planteja en un context d'identitat de resistència (d'acord amb la definició de Manuel Castells, 2004) i s'associa a valors positius com la recuperació de les llibertats democràtiques i la restitució de drets. Hi ha una preocupació clara per evitar la fractura social i l'exclusió de persones, es busca capacitar tothom,

adults i infants, per usar la llengua amb normalitat, i es vol aconseguir que el conjunt de la població faci seu l'objectiu de la normalització lingüística, que es percep com a legítim i fins i tot com una obligació moral col·lectiva.²

Les dues primeres fites —i futurs pilars sòlids— de la política lingüística de Catalunya són la campanya «El català, cosa de tots» (1982) i la Llei 7/1983, de normalització lingüística a Catalunya. La primera va rebre les adhesions generalitzades de tot tipus d'institucions i organismes, en tot l'espectre polític, i va aconseguir la mobilització de la societat civil. La segona va ser aprovada per unanimitat al Parlament de Catalunya.

La campanya «El català, cosa de tots» és un bon exemple d'intervenció en les ideologies. Transmet que es vol tornar a una normalitat estroncada pel franquisme en la qual la llengua catalana ha de poder ser coneguda i utilitzada per tothom, sense fer diferències, com a bé democràtic comú de tota la societat. La llengua catalana es considera un element valuós d'identitat col·lectiva, i es parla sense complexos de *recatalanitzar Catalunya* com a objectiu legítim i compartit.³ La política lingüística ha de ser compartida per tota la població, no es fa només per protegir l'espai dels catalanoparlants. Amb aquesta idea, es demana als catalanoparlants habituals que no canviïn automàticament de llengua en la conversa amb no-catalanoparlants (hàbit social arrelat), ja que és discriminatori i afavoreix l'exclusió. També es demana als no-catalanoparlants que aprenguin el català perquè els serà útil i com a mostra de respecte a la identitat de Catalunya. A més, es transmet la necessitat d'usar la llengua amb qualitat i correcció, i de seguir cursos per resoldre el dèficit de coneixement provocat pels anys d'exclusió del sistema educatiu.

Un concepte fonamental des del punt de vista de les ideologies és el de *llengua pròpia*, recollit ja per l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 1979 i ampliat per la Llei de normalització lingüística de 1983. El català es considera la llengua pròpia de Catalunya, i hi és oficial al costat del castellà, que és oficial a tot l'Estat. Aquesta formulació ha tingut uns efectes jurídics molt rellevants, que han permès prioritzar l'ús del català en certs àmbits. Es basa en la idea que la llengua catalana és la que identifica el territori i la comunitat des d'un punt de vista històric i distintiu.

La intervenció en les competències lingüístiques és la que concentra més esforços del Govern en els inicis d'aquesta etapa. Hi ha algunes fites en aquest terreny sense les quals no s'hauria pogut avançar. En primer lloc, l'establiment de la *conjunció lingüística* en el sistema educatiu: la Llei de 1983 estableix que no es pot separar els alumnes en aules per raó de llengua, i que al final de l'etapa obligatòria s'ha d'assegurar el coneixement de totes dues llengües oficials. En segon lloc, l'organització de cursos de català per a adults a tot el territori, que es consolida l'any 1989, amb la

2. Tot i això, hi ha algunes veus que denuncien una suposada discriminació del castellà a Catalunya, i per exemple l'any 1981 determinats intel·lectuals publiquen un manifest titulat «Por la igualdad de los derechos lingüísticos en Catalunya», també conegut com el *Manifiesto de los 2.300*.

3. Hi ha diversos exemples d'aquest enfocament i d'aquesta terminologia al llibre que va publicar el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya com a balanç de la campanya, l'any 1983.

creació del Consorci per a la Normalització Lingüística, entitat formada i finançada pel Govern de Catalunya i per una gran majoria d'ens locals, partint d'un principi de coresponsabilitat de totes les administracions catalanes. Durant els anys vuitanta, es treballa intensament en el desenvolupament de nous mètodes d'aprenentatge de segones llengües per a persones adultes, i ja l'any 1983 es posa a disposició de la ciutadania el mètode audiovisual *Digui digui...*, en aquell moment un dels més innovadors d'Europa. També s'organitza un sistema de certificació oficial de coneixements de llengua catalana que recull amb rigorositat les tècniques d'avaluació de competències i de seguida s'integra en els sistemes europeus d'avaluació de llengües.⁴

Cal remarcar, d'altra banda, el treball ingent d'aquesta etapa en l'estandardització del corpus de la llengua, especialment del llenguatge administratiu i de la terminologia científica i tècnica. La creació del centre de terminologia Termcat (1985), avui un dels més prestigiosos al món, ho posa de manifest. Igualment, l'Institut d'Estudis Catalans (acadèmia de la llengua catalana) actualitza el diccionari normatiu (1995) i treballa també en el model d'estàndard de la llengua oral, que es vol respectuós amb les diferents variants dialectals. Totes aquestes eines són fonamentals per donar seguretat als parlants i facilitar l'ús de la llengua en tots els contextos, presentant-la com a apta i moderna.

Les intervencions sobre les ideologies i sobre les competències són també intervencions sobre els usos. Per exemple, la difusió de la idea que la conversa bilingüe pot arribar a ser natural i entesa com una mostra de respecte i de voluntat d'inclusió de l'interlocutor, o bé la capacitació comunicativa en una llengua, en fomenten indubtablement l'ús. Hi ha, però, un altre tipus d'intervencions concebudes amb l'objectiu directe d'influir en els espais d'ús d'una llengua, que combinen la normativa i els incentius. La Llei de normalització lingüística de 1983 regula l'ús de la llengua catalana com a preferent en les administracions, en els mitjans de comunicació públics i en el sistema educatiu de Catalunya. Tot seguit s'inicien diverses campanyes incentivadores de l'ús del català en sectors deficitaris, com el comerç, l'hoteleria i la restauració, les autoescoles o el món de la justícia. Aquestes campanyes sectorials tenen un element informatiu i de sensibilització, un altre d'acompanyament tècnic i de vegades també el suport econòmic. Es plantegen sempre amb la implicació dels agents socials i en general de la societat civil.

A l'inici dels anys noranta es comença a prendre consciència que la generalització del coneixement del català no necessàriament en comporta un augment de l'ús, i que pesen molt les inèrcies, especialment en el món professional privat. Les campanyes institucionals es concentren en els usos lingüístics professionals, però alhora es comença a tramitar políticament una llei més ambiciosa que la primera. No sense dificultats, l'any 1998 s'aconsegueix l'aprovació d'una segona llei, la Llei 1/1998, de política lingüística, que estén la regulació normativa de l'ús del català a certes co-

4. La Direcció General de Política Lingüística fou membre fundador de l'Associació Europea d'Avaladors de Llengua ALTE (Association of Language Testers in Europe).

municacions corporatives o professionals privades.⁵ Per exemple, s'estableix l'obligació de retolar almenys en català la senyalització fixa dels establiments oberts al públic, o d'etiquetar en català els productes amb denominació d'origen catalana. També s'estableix l'obligació que els establiments privats atenguin tothom que s'expressa en qualsevol de les dues llengües oficials sense que hagi de canviar de llengua, fórmula amb la qual s'intenta garantir la tria de llengua per part dels usuaris en els usos professionals privats. La Llei de 1998 es comença a aplicar amb una gran voluntat d'implicar-hi els agents socials i d'evitar el conflicte, oferint suport i col·laboració constants. Fruit d'aquesta voluntat són els nombrosos convenis que se signen amb les principals organitzacions empresarials i sindicals, i amb algunes grans empreses de serveis, que exemplifiquen l'esperit de cooperació existent i alhora la viabilitat de les mesures que planteja la nova llei.

No voldria concloure aquest apartat sense fer constar que, durant els primers vint anys de política lingüística a Catalunya, es fa un gran esforç per establir bases teòriques i metodològiques, a la llum d'experiències precedents (especialment la quebequesa) que són enriquides amb una perspectiva catalana presidida per l'objectiu de la cohesió social. Es desenvolupa el concepte de *planificació lingüística*, les universitats formen tècnics especialistes en aquesta matèria i fins i tot el Govern de Catalunya crea un cos especialitzat de funcionaris que, situats prop dels òrgans directius dels diferents departaments o conselleries, vetllen per la qualitat de la llengua, per la formació del personal i pel foment de l'ús del català en cada sector, d'una manera transversal. Amb la mateixa perspectiva, el Consorci per a la Normalització Lingüística compta amb tècnics de normalització lingüística que presten serveis d'assessorament, formació i dinamització tant a les administracions locals com a les empreses, les entitats i la ciutadania, orientats pels principis de desconcentració, adaptació al territori i proximitat als usuaris.

Aquesta estratègia organitzativa i metodològica, unida als fonaments teòrics de la política descrits fins ara, proporciona unes bases sòlides a partir de les quals es podran afrontar els grans reptes que planteja la globalització a l'inici del segle XXI.

2. EL CATALÀ, LLENGUA COMUNA

Podríem dir que la societat catalana comença el segle XXI amb una consciència força estesa d'haver entrat en l'era de la globalització. Des del punt de vista demogràfic, es consolida un nou cicle de recepció d'immigració molt rellevant quantitativament (en el període 2000-2008 s'incorporen nou-centes mil persones estrangeres a una població inicial de poc més de sis milions) i qualitativament (són persones de cultures i llengües inicials diverses). Des del punt de vista tecnològic, les innovacions

5. L'aprovació d'aquesta llei requereix molts equilibris polítics i suscita un debat a l'Estat espanyol sobre la legitimitat de regular els usos lingüístics corporatius privats. Ho descriu molt bé Jordi Argelaguet (1998).

en l'àmbit de la gestió de la informació (tecnologies de la informació i de la comunicació) i la progressiva facilitat del transport augmenten exponencialment les possibilitats de mobilitat i comunicació de les persones. La globalització representa reptes per a totes les polítiques públiques, i evidentment per a les polítiques lingüístiques: cal gestionar una societat diversa lingüísticament, treballar per l'acollida i l'arrelament lingüístics de la immigració, afavorir que els ciutadans coneguin les llengües locals i les globals i que, una vegada se sentin plurilingües, no deixin d'usar les llengües locals. A diferència dels anys vuitanta, no es tracta de recuperar l'ús del català com a principal element simbòlic d'una identitat de resistència, associat a la recuperació de la llibertat i la democràcia. El català ja fa vint anys que forma part del sistema, i així ho percep sobretot la població que l'ha après en l'educació obligatòria. La idea de normalització lingüística perd força, perquè una part significativa de la població creu que s'ha arribat a una convivència estable entre català i castellà. D'altra banda, s'han fet presents altres llengües en la vida quotidiana i ha augmentat el valor del poliglòtisme, associat especialment al coneixement de l'anglès. Aquesta realitat conviu amb una sensibilitat creixent per al manteniment de la diversitat contra la uniformització associada a la globalització, mentre s'estenen les idees de defensa ecològica i de sostenibilitat, aplicades en principi al medi ambient però també a les cultures i les llengües. Políticament, a tot el món esclaten conflictes identitaris, i la gestió de la diversitat social esdevé un repte global, especialment present a la Unió Europea, que l'any 2008 adopta el lema «Units en la diversitat».

A Catalunya el repte de la gestió de la diversitat i les identitats diria que és viscut inicialment amb desconcert —com a tants altres llocs— i progressivament amb una voluntat adaptativa i evolutiva que té com a horitzó el mateix objectiu que als anys vuitanta: aconseguir una societat cohesionada i inclusiva, i entre altres coses evitar la fractura cultural i lingüística. És en aquest context de complexitat que tant les institucions públiques com diferents entitats de la societat civil adopten la divisa «El català, llengua comuna»: és a dir, nexa d'unió d'una societat diversa, element simbòlic i de ciutadania que pot tenir la capacitat, si hi ha esforç de totes les parts implicades, d'evitar o com a mínim de suavitzar la fractura social.

Des del punt de vista de les ideologies, la política lingüística d'aquesta etapa té un enfocament marcadament social. En el discurs oficial s'evita vincular-la a la defensa d'una identitat, probablement perquè la identitat de Catalunya està en evolució i reconstrucció, i perquè afrontar aquest debat explícitament des de la llengua és un repte o un risc massa gran per a la coalició de partits que governa.⁶ En canvi, el Govern reforça la idea que el coneixement del català afavoreix la igualtat d'oportunitats i la promoció social, i s'esforça a transmetre que no és (només) la llengua del sistema,

6. Tot i això, quan inevitablement es plantegen qüestions identitàries arran de la negociació i l'aprovació del nou Estatut d'autonomia de 2006, la major part dels partits polítics (excepte el Partit Popular i més endavant el nou partit Ciudadanos-Ciudadans) defensen les mesures de protecció de l'ús del català amb els arguments que és la llengua pròpia de Catalunya i que les lleis del mercat la situen en inferioritat de condicions respecte al castellà.

sinó que el seu ús és natural i espontani, perfectament apte per a totes les relacions interpersonals, de qualsevol registre, fins i tot els més transgressors. D'altra banda, també reforça la idea que el català no és una llengua minoritària, sinó que té més de deu milions de parlants i ocupa un lloc important a Europa. Es tracta d'afavorir l'aprenentatge del català entre els immigrants, els usos informals entre els joves, l'augment de l'autoestima entre els catalanoparlants i, també, la relegitimació d'una política lingüística que s'ha de resituar ideològicament en una societat molt diferent de la dels anys vuitanta pel que fa a la composició, les necessitats, les expectatives i els valors.

El segle XXI comença amb una clara necessitat de reforç de la intervenció en les competències lingüístiques. En primer lloc, per capacitar la nova població immigrada en l'ús del català: s'aboquen molts recursos humans i econòmics, esforços organitzatius, d'innovació metodològica, d'adaptació a necessitats i horaris dels potencials alumnes... a gestionar el que es denomina *acolliment lingüístic*, un servei que vol integrar l'aprenentatge de la llengua amb el coneixement de l'entorn i la transmissió de la cultura i dels valors bàsics de la societat catalana. Mai com fins ara s'han posat a disposició de les persones tants recursos i eines per aprendre català i fer-lo servir amb seguretat: els cursos presencials per a persones adultes (amb més de cent vint mil alumnes l'any 2009), les aules d'acollida d'immigració en el sistema educatiu obligatori, el curs en línia Parla.cat (www.parla.cat), el servei de consultes lingüístiques en línia Optimot (www.optimot.cat), els diversos serveis de traducció automàtica en línia, etc. En segon lloc, el reforç de la capacitat lingüística de la població també s'adreça, explícitament, a aconseguir persones poliglotes, no només en les llengües oficials a Catalunya, sinó en anglès i altres llengües de comunicació internacional, d'acord amb les recomanacions de la Unió Europea.⁷ A aquest objectiu el Govern destinarà també un esforç ingent, especialment a través de l'ensenyament reglat.

A cavall entre les competències i l'ús, hi ha en aquesta etapa iniciatives remarcables, com els plans educatius d'entorn o el «Voluntariat per la llengua»: els plans d'entorn connecten les actuacions d'acolliment lingüístic destinades als alumnes del sistema educatiu obligatori amb la incidència en el seu entorn social (familiar, de barri, etc.);⁸ el «Voluntariat per la llengua» consisteix a posar en contacte una persona catalanoparlant amb una altra que comença a parlar català per aconseguir que la segona es llanci a parlar-lo i, també, per crear espais d'ús per al català reduint la tendència al

7. L'any 2002 el Consell d'Educació de la Unió Europea, reunit a Barcelona, ja va plantejar l'objectiu que els infants aprenguessin dues llengües estrangeres. A partir d'aquell moment, diversos organismes europeus han emès recomanacions relacionades amb el poliglòtisme dels ciutadans. La darrera, el maig de 2009: *Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training* («ET 2020»): «The EU Education Council recalled the importance of the Barcelona objective of 2002 of learning two foreign languages from an early age. The Ministers invited the Commission to pursue work to enable citizens to communicate in two foreign languages, to promote language teaching, where relevant, in vocational education and training and for adult learners, and to provide migrants with opportunities to learn the language of the host country.»

8. Vegeu tota la informació sobre els plans educatius d'entorn a <<http://www.xtec.es/lic/entorn/>>.

canvi automàtic de llengua dels catalanoparlants.⁹ I és que, com als anys vuitanta, aquest canvi de llengua continua sent una de les principals preocupacions a Catalunya, ja que la norma de convergència lingüística al castellà no sembla que s'hagi modificat.

L'any 2003 s'obtenen les primeres dades d'estadística oficial relatives a l'ús del català, que inicien una sèrie estadística continuada per les dades del 2008. A grans trets, les estadístiques dibuixen una societat en què la llengua catalana es transmet als fills (i que fins i tot en aquest aspecte s'expandeix), però en què augmenta el percentatge de persones que tenen el castellà com a llengua inicial i com a llengua habitual, disminueix les que hi tenen el català i apareixen persones amb altres llengües. L'any 2008, poc més d'un terç de la població declara que té el català com a llengua habitual, i aquest percentatge disminueix entre la població jove, que és precisament la més capacitada per usar-lo.

La constatació, una vegada més, que el coneixement de la llengua no n'implica l'ús porta el Govern a emprendre noves campanyes de sensibilització com «Tu ets mestre» (2003), «Dóna corda al català» (2005), «El català va amb tu» (2006, destinada als joves) o «Encomana el català» (2009). El seu denominador comú és que s'adrecen principalment a les persones catalanoparlants perquè mantinguin la llengua i es focalitzen en els usos interpersonals.¹⁰ Al costat d'aquestes macrocampanyes institucionals, diverses entitats experimenten iniciatives de sensibilització que podríem denominar *micro* o *de proximitat*, com és el cas dels tallers de reflexió sobre els usos lingüístics: aquests tallers pretenen canviar conductes a través de dinàmiques de grup, i s'adrecen sobretot a persones que poden ser models lingüístics per a altres (professorat, entrenadors esportius, educadors en el lleure, personal d'atenció al públic, etc.).¹¹ Al meu entendre, es tracta d'una via de gran interès que cal desenvolupar i estendre, especialment en l'àmbit educatiu i professional.

Finalment, com a fita d'aquesta etapa hem de destacar sens dubte l'aprovació al Parlament de Catalunya, l'any 2006, del nou Estatut d'autonomia. L'Estatut de 2006 estableix, per equiparació al castellà, el deure de coneixement del català dels ciutadans de Catalunya, i també, entre altres disposicions lingüístiques, determina nous drets lingüístics dels consumidors (ser atesos en català en els establiments privats, que tenen recíprocament el deure de disponibilitat lingüística). D'altra banda, l'Estatut de 2006 fa oficial l'occità, denominat *aranès* a la Vall d'Aran, a tot Catalunya. El desplegament d'aquest Estatut d'autonomia determinarà quines noves eines té el Govern per gestionar les llengües a Catalunya.

9. Es tracta d'una iniciativa reeixida, gestionada pel Govern en col·laboració amb diverses entitats de la societat civil, en la qual han participat entre 2003 i 2009 més de trenta mil persones.

10. En les comunicacions que tenen lloc en situacions subjectes a decisions personals i no institucionals o corporatives.

11. Entitats com Tallers per la Llengua, Plataforma per la Llengua o Coordinadora d'Associacions per la Llengua.

3. CONCLUSIONS

Un balanç d'aquests trenta anys de política lingüística ens du a reconèixer-ne alguns encerts cabdals: un plantejament teòric sòlid basat en la planificació lingüística quebequesa però peculiaritzat per l'orientació a la cohesió social, amb el màxim exponent en el sistema educatiu de conjunció lingüística; una legislació intel·ligent i perfectament liberaldemocràtica, de la qual queda encara molt a explotar; uns mitjans de comunicació públics amb una oferta de qualitat en català i audiències destacables; una xarxa descentralitzada de centres de normalització lingüística (el Consorci per a la Normalització Lingüística), que funcionen per un principi de coresponsabilitat entre les diferents administracions catalanes, coresponsabilitat que sovint implica pluralitat política i exercici democràtic de consens; el desenvolupament àgil i rigorós d'un corpus lingüístic modern i adaptat a les necessitats del llenguatge tècnic i científic; l'oferta d'eines lingüístiques que, amb la incorporació de les tecnologies disponibles en cada moment, han fet cada vegada més fàcil l'ús del català; l'accent cívic i social posat en la política lingüística, que ha permès incloure-la darrerament dins una concepció àmplia de polítiques públiques socials; l'impuls de projectes compartits amb la societat civil, com el «Voluntariat per la llengua» o els tallers de sensibilització lingüística. I probablement molts d'altres.

Un balanç també ens du a reconèixer alguns errors, com són probablement la desvinculació de l'Administració de l'Estat de la política lingüística a Catalunya, que en dificulta la coresponsabilització; o l'enfocament de la política lingüística més aviat des de la (socio)lingüística que des de la ciència política, que n'ha dificultat la consideració d'una política de govern de primer ordre; o bé les pressuposicions que l'augment del coneixement del català o l'existència d'una legislació lingüística es traduirien directament en un augment de l'ús de la llengua.

Si parlem en termes d'èxits i fracassos, entre els èxits podem comptar la millora generalitzada de les competències lingüístiques i també l'ús habitual del català en les comunicacions de les administracions catalanes; entre els fracassos, l'impacte reduït (malgrat els esforços invertits) en determinats àmbits professionals públics o privats ja marcadament deficitaris als anys vuitanta (l'àmbit jurídic, el sector de la restauració...), o bé en la indústria audiovisual i especialment en la distribució i l'exhibició de cinema, i, probablement, la dificultat d'incidir en els hàbits lingüístics personals o no corporatius.

Ara que la globalització ha restat poder als governs i capacitat d'influir en l'actuació dels individus, quan alguns teòrics qüestionen la viabilitat d'una planificació lingüística de dalt a baix,¹² quan a més a més la complexitat de la societat empeny a fer un replantejament continuat de moltes polítiques públiques, crec que, malgrat els pos-

12. Albert Bastardas (2007) recull aquesta citació de H. TONKIN i T. REAGAN (2003), *Language in the twenty-first century*, Amsterdam, John Benjamins, p. 3: «a linguistic free market replaces *language planning* (a modernist top-down approach to the phenomenon of language) with *language choice* (a post-modern bottom-up approach that empowers the consumer rather than the producer)».

sibles errors i fracassos, cal destacar de la política lingüística dels últims trenta anys el bagatge que aporta, simultàniament, de coherència i capacitat d'adaptació.

És amb aquest propòsit que he volgut cridar l'atenció sobre els dos lemes «El català, cosa de tots» i «El català, llengua comuna». D'una banda, entre ells hi ha un lligam ferm, l'objectiu fonamental d'una societat cohesionada amb la llengua catalana com a element vertebrador, que s'ha mantingut vàlid durant tres dècades i fins i tot s'ha reforçat. Però, d'altra banda, els vint anys que els separen els posen en contextos socials ben diferents: l'un presidit per la recuperació d'una democràcia i l'altre, per la necessitat imperiosa de gestionar la diversitat *glocal*, i per tant associen connotacions diferents a formulacions lingüísticament molt similars. Crec que, avui, l'expressió «El català, llengua comuna» es formula més enllà de la dicotomia català/castellà, en un món preocupat per la gestió de la diversitat en què una llengua local, petita, pot ser un poderós instrument generador de pertinences, d'arrelament i de proximitat entre persones. Es vincula a la interculturalitat i al compromís recíproc de les persones novvingudes i de la societat d'acollida a fer un acostament mutu i construir un nou conjunt de valors compartits. Alhora, la idea de llengua comuna és també la de llengua portadora de ciutadania, facilitadora de l'exercici de drets i deures, instrument de comunicació que comporta oportunitats de promoció social. El terme *llengua comuna* té una llarga tradició en la teoria política, i per tant té també una càrrega política (no necessàriament partidista) potent, que caldrà gestionar adequadament.

Crec que ara el repte és desenvolupar sòlidament els arguments que legitimen que el català (i no el castellà) sigui presentat com a llengua comuna de Catalunya. En una societat de persones generalment bilingües i en perspectiva plurilingües, si es propugna el català com a nexa principal d'una societat diversa es fa en virtut de la seva capacitat de crear lligams emocionals i de pertinença, de la seva capacitat distintiva de la comunitat i també, si es vol, per un criteri ecològic de protecció d'un patrimoni (una llengua no estesa gaire enllà del seu territori inicial i que requereix espais d'ús i parlants que considerin valuós utilitzar-la). El principal repte, per tant, està relacionat amb la intervenció en les ideologies.

És important suscitar la reflexió sobre per què es fa una determinada política lingüística, amb la finalitat d'aconseguir el màxim consens polític i, sobretot, el màxim consens social. En aquesta reflexió, caldrà abordar la relació entre llengües i identitats a Catalunya, especialment si tenim en compte que l'horitzó volgut d'una societat de persones plurilingües, capacitades per parlar llengües diverses amb valors diversos, serà un nou marc per gestionar-ne els usos: com adverteix Albert Bastardas (2007), si les persones troben que han de saber massa llengües, probablement renunciaran a les de menys utilitat comunicativa, si no hi han dipositat valors identitaris.

Ara més que mai, cal fer política lingüística tenint present el que representen les llengües com a instrument de comunicació i el que representen com a element d'identitat i pertinença. Tots dos vessants són especialment rellevants en el segle XXI, o rellevants d'una manera diferent a d'altres moments històrics. Cal buscar l'equilibri entre ells, i cal fer-ho d'una manera adaptativa, prestant atenció a l'evolució de les necessitats socials. Unes necessitats que no sempre es correspondran amb la demanda:

per això, igual com en altres polítiques públiques, per exemple les que fomenten la protecció del medi ambient, el consum responsable o els drets de les dones, cal suscitar la reflexió i la presa de consciència social sobre els efectes de conèixer (o no conèixer) i d'usar (o no usar) determinades llengües. Si assumim que cal fer política *de baix a dalt*, esdevé fonamental escoltar i atendre la voluntat dels ciutadans expressada democràticament, i cal afavorir que aquesta voluntat sigui prou conscient i fonamentada: en el terreny de joc lingüístic intervenen massa interessos individuals i col·lectius, i això exigeix una actuació responsable que probablement implicarà renúncies per als parlants de llengües dominants.

La tasca és difícil, però possible si es transmet convicció i entusiasme. Atès que el model català de cohesió lingüística pot ser en molts aspectes capdavanter en el món de la diversitat, cal aprofitar el bagatge acumulat, aprendre dels encerts i dels errors, i afrontar com una nova oportunitat els grans reptes *glocals*.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ARGELAGUET, Jordi (1994). «El treball parlamentari sobre la llengua catalana i el seguiment del procés de normalització lingüística durant les tres primeres legislatures del Parlament de Catalunya (1980-1992)». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 22 (desembre), p. 93-104.
- (1998). *El procés d'elaboració de la Llei de política lingüística*. Barcelona: Mediterrània.
- ARNAN, Neus [et al.] (2009). *De la consciència a la conducta: L'experiència de Tallers per la Llengua*. Barcelona: 7dquatre.
- BASTARDAS, Albert (2007). *Les polítiques de la llengua i la identitat a l'era «glocal»*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- CASTELLS, Manuel (2004). «Globalització i identitat. Una perspectiva comparada». *Idees*, núm. 21, p. 17-28.
- CATALUNYA (1983). *Estatut d'autonomia de Catalunya*. Barcelona: Publicacions del Parlament de Catalunya.
- CATALUNYA (1983). *Llei de Normalització Lingüística a Catalunya: Text de la Llei aprovada pel Ple del Parlament de Catalunya en sessió tinguda el dia 6 d'abril de 1983 i promulgada el dia 18 d'abril, DOG núm. 322, de 22 d'abril de 1983*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- CATALUNYA (1998). *Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. (Quaderns de Legislació; 11)
- CATALUNYA. DEPARTAMENT DE CULTURA (1983). *La campanya per la normalització lingüística de Catalunya, 1982*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- CATALUNYA. DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (1999-2003). *Informe sobre política lingüística*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General de Política Lingüística.
- CATALUNYA. SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (2004). *Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Institut d'Estadística de Catalunya. (Estadística Social. Censos i Enquestes)
- CATALUNYA. SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (2004-2008). *Informe sobre política lingüística*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria de Política Lingüística. [Fitxer informàtic]

- IDESCAT (2009). *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Institut d'Estadística de Catalunya. (Estadística Social)
- PACTE NACIONAL PER A LA IMMIGRACIÓ (2009). *Un pacte per viure junts i juntes: Pacte nacional per a la immigració: Signat a Barcelona el 19 de desembre de 2008*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania.
- PAREKH, Bhikhu (2008). *A new politics of identity: Political principles for an interdependent world*. Nova York: Palgrave Macmillan.
- PLA DE CIUTADANIA I IMMIGRACIÓ 2005-2008 (CATALUNYA) (2005). *Pla de Ciutadania i Immigració 2005-2008*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- TONKIN, H.; REAGAN, T. (2003), *Language in the twenty-first century*. Amsterdam: John Benjamins.